

2. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу в АПК (теоретичні та практичні аспекти) / відпр. ред. акад. УААН В. М. Трегобчук. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 259 с.

3. Месель-Веселяк В. Я. Форми господарювання і земельні відносини в сільськогосподарському виробництві України / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 1996. – № 12. – С. 12-19.

4. Ульяновченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі: Монографія, 2006. – Харків. – 357 с.

5. Федоров М. М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / М. М. Федоров // Матеріали 11-их річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів – аграрників.-К.:ННЦ «ІАЕ», 2009.- 518 с.

6. Шиян В. Й. Ефективність використання виробничого потенціалу колгоспів і радгоспів / В. Й. Шиян. К. : Урожай. - 72 с.

Рецензент – д. е. н., професор Ульяновченко О. В.

УДК: [631.14+631.1.016.4]:332.3

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ТА КОНЦЕНТРАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА – ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ СТАЛОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Шелудько К. В., аспірант

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

У статті розглянуто проблеми, що визначають фактори стійкого землевикористання в сільськогосподарських підприємствах Харківської області.

The problems of the main determination of sustainable land-tenure on the profitability of agrarian enterprise at the modern stage of agricultural in the Kharkiv region of agrarian reform are considered in the paper.

Постановка проблеми. Обґрунтування сталого розвитку, раціонального використання земельних ресурсів набувають все більшої гостроти, адже рівень земельних відносин на сьогодні не відповідає сучасним вимогам господарювання і не створює реальних умов для ефективного використання земельно-ресурсного потенціалу нашої країни. Для вирішення цієї глобальної проблеми необхідний комплексний підхід, який включає розгляд економічних, соціальних, екологічних, правових та інших проблем землекористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів особливостей формування сталого землекористування для ефективного використання сільськогосподарських угідь висвітлено у працях: В. Я. Месель-Веселяка, О. В. Олійника, Д. В. Шияна, С. А. Андрющенка, Б. Данилишина, І. В. Кошкалди, І. І. Лукінова та інших [1-6].

Постановка завдання. Метою статті є дослідити як спеціалізація та концентрація сільськогосподарського виробництва впливає на сталість землекористувань в агроформуваннях Харківської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку формування сталого землекористування, як основного засобу (базису) виробництва сільськогосподарства має включати низку послідовних систематичних заходів, а саме через визначення: 1) чіткої спеціалізації, 2) концентрації, і як наслідок – 3) інтенсифікації, які за тих чи інших умов можуть мати як пози-

тивний так і негативний вплив на хід подій, пов'язаних із досягненням поставленої мети.

Однією з умов при формуванні сталого землекористування є визначення спеціалізації виробництва сільськогосподарської продукції, яке у свою чергу і визначає розмір та структуру землекористування того чи іншого господарства.

Головними критеріями, за якими найчастіше визначається розмір господарства, є: економічний розмір, що включає виробництво й обсяги реалізації продукції; фізичний розмір, що відбиває земельну площу (землекористування); кількість працівників, які беруть участь у виробництві продукції [5].

На сьогоднішній день кількість новостворених господарств є не стабільною, їх чисельність кожного року змінюється, унаслідок чого змінюються і їх площі.

Таблиця 1

Питома вага господарств, які виробляють основні види продукції, у загальній кількості господарств кожної групи у 2011 р., %

Вид продукції	Групи підприємств за розміром площі сільськогосподарських угідь						
	100-500 га	501-500 га	1501-3000 га	3001-5000 га	5001-10000 га	Понад 10000	У середньому
Кількість господарств, шт.	30	119	97	57	21	4	328
Зернові та зернобобові	1%	15%	25%	31%	18%	9%	20%
У т.ч. пшениця	1%	12%	23%	30%	20%	13%	20%
кукурудза	2%	17%	28%	28%	17%	8%	18%
Соняшник	0%	17%	17%	27%	31%	8%	21%
Цукровий буряк	0%	4%	26%	34%	35%	1%	18%
Приріст ВРХ	0%	8%	15%	34%	41%	1%	17%
Приріст свиней	1%	4%	24%	35%	35%	2%	16%
Молоко	1%	16%	26%	30%	17%	10%	17%

Джерело: розраховано за ф.50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

В основному, в Україні сільськогосподарські підприємства не є вузькоспеціалізованими, і, як правило, кожне з них займається виробництвом кількох видів продукції. Фактично кожне сільськогосподарське підприємство з розміром площ від 1500 до 10000 га займається водночас виробництвом зернових та зернобобових, соняшнику, молока та багатьох інших видів продукції.

Отже, проведений аналіз впливу концентрації на результати господарювання свідчить, що господарствам з площею від 100 до 500 га притаманний екстенсивний тип виробництва, і такі господарства не можна розглядати як такі, що зможуть вирішити питання продовольчого забезпечення. Як бачимо з таблиці 1, виробництво продукції рослинництва зосереджено в основному в господарствах з площею від 1500 до 10000 га сільськогосподарських угідь, а продукції тваринництва - на площі понад 3000 га, і саме в цих господарствах високими є показники продуктивності.

Аналізуючи виробництво основних видів продукції, зазначимо, що значна кількість господарств області, які займаються виробництвом зернових та

зернобобових, мають розміри сільськогосподарських угідь до 1 500 га (табл. 2), проте найбільше виробництво зосереджене у групі господарств, які мають площу понад 4 500 га (40,6 %).

Таблиця 2

Розподіл сільськогосподарських підприємств Харківської області, що виробляють зернові та зернобобові 2011 р.

Вид продукції	Групи підприємств за розміром площі ріллі, га						
	100-500	501-1500	1501-3000	3001-5000	5001-10000	Понад 10000	У середньому
Кількість підприємств	66	160	145	73	39	7	490
Зібрані площі у середньому на одне господарство, га	168,7	552,2	1074,2	2157,9	3430,9	10123,2	1260,1
Питома вага господарств групи у загальному виробництві, %	1,80%	11,94%	24,73%	27,55%	24,32%	9,66%	18%
Урожайність, ц/га	27,8	31,1	36,9	39,7	41,8	36,9	35,4
Собівартість 1 ц, грн	125,8	107,5	107,6	108,9	117,9	106,8	109,6
Ціна реалізації 1 ц, грн	135,7	132,4	129,5	132,3	136,2	141,8	132,4
Рівень рентабельності (збитковості), %	17,1%	32,3%	29,8%	29,3%	29,6%	41,5%	31,7%

Джерело: розраховано за ф.50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

Щодо першої групи господарств з площею від 100 до 500 га можна зазначити, що в цій групі рівень урожайності хоча і на середньому рівні (27,8 ц/га), зате собівартість 1 ц продукції найвища (125,8 грн) серед усіх груп. Ця група господарств виробляє лише 1,8 % від загального виробництва зернових і зернобобових культур.

Заслужують на увагу господарства з площею ріллі понад 1 500 га. В цих групах найвищий рівень урожайності і виробляється найбільше зерна порівняно з іншими. Ціна реалізації є ненайвищою, тому вона не забезпечила отримання прибутку. Отже, розмір землекористування, слід враховувати ряд факторів, які є досить суттєвими. Так, значний вплив на його визначення справляє природно-кліматичний фактор, від якого залежить спеціалізація і, як наслідок, організація виробничих процесів.

Тому ми вирішили проаналізувати вплив концентрації на ефективність виробництва на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області в табл. 3. З переліку досліджуваних господарств було виключено господарства, які у своєму складі мають ріллі менше ніж 100 га, оскільки для таких суб'єктів земля не є засобом виробництва, а виступає просторовим базисом. Для групи господарств з площею від 100 до 500 га характерний екстенсивний характер ведення виробничої діяльності, бо виробничі витрати на 1 га ріллі становить 2,2 тис. грн, прибуток найбільший у досліджуваних групах – 0,5 тис. грн. на 1 га ріллі. У групі від 5001 до 10000 га, де прибуток більш, ніж в два рази більше ніж в інших групах та найбільшою питомою вагою продукції тваринництва (18,7 %) у грошовій виручці. Рівень рентабельності спостерігаємо у тенденції – чим більше господарство за площею, тим вища його рентабельність.

Вплив концентрації на ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2011 р.

Показники	Групи за площею ріллі на одне господарство, га					
	100-500	501-1500	1501-3000	3001-5000	5001-10000	Понад 10000
Кількість господарств у групі	32	123	98	52	19	4
Припадає на одне господарство, га						
с.-г. угідь	326,8	1041,0	2205,2	3858,4	6380,4	15527,8
ріллі	314,8	1000,6	2108,4	3785,1	6298,3	15527,8
Припадає на 1 га ріллі, тис. грн						
виробничих витрат	2,2	2,7	3,1	3,8	4,7	3,3
прибутку	0,5	0,8	1,0	1,4	1,5	1,9
Питома вага продукції тваринництва у грошовій виручці, %	1,9	2,4	10,6	12,3	18,9	1,8
Рівень рентабельності, %	38	41	46	54	49	60

Джерело: розраховано за ф.50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

Підвищення рівня концентрації має позитивний вплив на рівень економічного розвитку до певних меж, перехід за рамки яких може привести вже до небажаних наслідків. При збільшенні розмірів землекористування та поглибленні спеціалізації у виробництві виникають складнощі у дотриманні екологічних норм ведення господарської діяльності, в тому числі і в у дотриманні науково обґрунтованих сівозмін. Виробництво монокультури є причиною виникнення таких явищ, як накопичення хвороб рослин, що в свою чергу потребує збільшення доз внесення гербіцидів і, як наслідок, забруднення ґрунтів та зменшення їх родючості. Підвищення інтенсивності землеробства вимагає збільшення обсягів внесення добрив, що в свою чергу має безпосередній вплив на якість та екологічну чистоту продукції, а також на стан та рівень забруднення навколишнього середовища. Саме це негативно впливає на рівень сталості землекористувань в сільськогосподарських підприємствах.

Література:

1. Андрущенко С. А. Экономический механизм устойчивого развития региональных агросистем / С. А. Андрущенко // Международный сельскохозяйственный журнал. – 1997. – № 4. – С. 18-20.
2. Данилишин Б. Сталий розвиток в системі природно-ресурсних обмежень / Б. Данилишин, Л. Шостак. – К. : СОПС України НАНУ, 1999. – 10 с.
3. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3 – С. 13-20.
4. Олійник О. В. Сталість розвитку господарств різних категорій в аграрному секторі / О. В. Олійник, Г. С. Морозова // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 96-102.
5. Кошкалда І. В. Земельні відносини в аграрному секторі економіки України: Монографія / І. В. Кошкалда / Харк. нац. аграр. Ун-т ім. В.В. Докучаєва. –Х. : Гриф, 2012.-352 с.
6. Шиян Д.В. Циклічність у формуванні сталого розвитку сільського господарства: [монографія] / Д. В.Шиян / ХНАУ ім. В. В. Докучаєва.- Х.:ХНАУ, 2011. – 308 с.

Рецензент – д. е. н., професор Олійник Т. І.